

General-pukovnik u penziji

NIKOLA PEJNOVIĆ

Kosmička odbrana i strategijska ravnoteža

Prva oznaka ove teme izgleda kao problem sa dve nepoznate. Prva nepoznata je kosmička odbrana, a druga se odnosi na strategijsku ravnotežu. Po sadržinskom zahvatu, tema je, bez sumnje, multidisciplinarnog karaktera, budući da se u različitoj meri odnosi na više grana društvenih i prirodnih nauka i delatnosti, a po značaju i aktuelnosti u punom smislu je univerzalnog i urgentnog karaktera. Kao oslonci u traganju za što približnijim odgovorima na izazovna i komplikovana pitanja sadašnjeg trenutka poslužiće nam istorijska iskustva i društvene teorije, iako nam ne mogu ponuditi gotove formule saznanja. Ipak, oni moraju ostati kao osnovni metodi ocene sadašnjih naučno-tehnoloških dostignuća i procene budućih ekonomskih mogućnosti i političkih i strategijskih ciljeva glavnih svetskih aktera. Zbog svega rečenog, odgovori na pokrenuta pitanja mogu biti tragalački i diskutabilni, a po tačnosti aproksimativni, što, drugim rečima, znači skroman prilog misaonim naporima da se što dublje prodre u suštinu naznačenog problema. Recimo još i to da se razmatranje teme mora zasnivati na koncepcijskoj ravni, a ne na bilo kojim užim stručnim ili naučnim osnovama, što znači da će se integralno držati u fokusu i razmatrati u dijalektičkom jedinstvu sve njene političke, ekonomske, strategijske, naučne i druge komponente.

1. O politici ravnoteže

U lingvističko-semantičkom smislu pojam ravnoteže je toliko raznovrstan i mnogoznačan da se ne može podvesti pod bilo koji zajednički imenitelj. Od inicijalnog značenja, koje se odnosi na merne klackalice primitivne vage, *ravnoteža* je, kao pojam, prodrla u sve oblasti prirode i društva označavajući procese koji se na filozofskom nivou tumače kao borba i jedinstvo suprotnosti i u prirodi i u društvu. Ravnoteža u biljnom i životinjskom svetu predstavlja jedan od zakona opstanka i razvoja materije, uključujući i fizičke i biološke komponente njegove strukture i sadržaja. Teorijski pokušaji (biologizam, maltuzijanstvo) da se pomoću tih slepih i animalnih sila i zakonitosti objasne pojave i u ljudskom društvu nisu doveli do očekivanih rezultata već su jedino poslužili najmračnijim i najretrogradnijim snagama čovečanstva da još više zamagle spoznaje o društvenim procesima i otežaju puteve izlaska iz carstva nužnosti u carstvo slobode. Čovek je postao ne samo tvorac svoje istorije već iz dana u dan sve više postaje i gospodar prirode, koristeći njene skrivene moći i duboke tajne za postizanje svesnih životnih ciljeva. Kao društveni tvorac, ljudski genij često nije prezaao ni od toga da bude i učenik prirode i da mnoga naučna i tehnološka ostvarenja izvede prema idejama i nadahnućima preuzetim iz njenih nedara. Ostavimo po strani istorijske istine da mnogi od prodora ljudskog genija nisu korišćeni samo u humane i produktivne svrhe nego i za suprotne ciljeve — razaranja i uništenja. Međutim, istina je da su svi dosadašnji veliki naučni i tehnološki skokovi u ljudskoj istoriji izvedeni u vezi sa vojnim i ratnim potrebama i da su ti društveni fenomeni, ne samo usporavali već, po dijalektici istorije, i ubrzavali procese čovekovog oslobođanja i od prirode i od retrogradnih društvenih sila.

Političke teorije su od zakona ravnoteže u prirodi pokušale, na različite načine i u raznim istorijskim periodima, da oblikuju princip ravnoteže u međunarodnim odnosima, poznat pod engleskim nazivom *balance of power*. Neke ekstremne biološke, geopolitičke i druge teorije su taj princip pokušale poistovetiti sa zakonima koji vladaju u svetu prirode. Iz istorije je poznato da su stare grčke države (Sparta, Teba, Atina) težile da, primenom tog principa i debalansom u raznim kombinacijama, obezbede prevagu nad glavnim protivnikom. Velike robovlasničke imperije i njihova politička misao iz objektivnih razloga nisu sledile tu teoriju niti su se, bar ne u značajnoj meri, u praksi služile tim principom. U novijoj istoriji

Evropa je bila spektakularna pozornica politike ravnoteže, a Velika Britanija pionir i glavni promotor najrazličitijih političkih, vojnih i diplomatskih kombinacija. Evropa je, pored nebrojenih evropskih ratova, matica i dva velika svetska rata. Najdublji smisao evropske politike ravnoteže nalazi se u ciljevima da se preko savezništva omogući ostvarenje ili odbrana i zadržavanje već stečenih imperijalnih moći. Britanska diplomatija je, na primer, pomoću Nemaca sputavala opasnog francuskog rivala, a u drugoj prilici, pomoću Francuza i Rusa, mladog i nezasićenog nemačkog imperijalističkog grabežljivca. Ostale kombinacije sa Turskom, Austrijom, Italijom i savezima više manjih državnica pomoćnog su karaktera i kao dodatne utege, zbog čega su podrugljivo nazvane „monete za potkusurivanje”. Sjedinjene Američke Države su u oba rata različito predstavljale onu težinu na vagi koja je pretezala na tasu pobednika. Priprema drugog svetskog rata i njegovi tokovi unose u politiku ravnoteže sila nove značajne promene. Velika Britanija koristi najpre Nemačku protiv Francuske, a zatim obe te sile protiv Sovjetskog Saveza, da bi kasnije u njemu našle glavnog saveznika. Sličnu igru sa nacističkom Nemačkom pokušao je da primeni i Sovjetski Savez, plašeći se koalicije kapitalističkih država protiv vlastitih revolucionarnih i socijalističkih ostvarenja. To je za obe strane primer da, ni tada a ni ranije, u istoriji ideološki faktor nije bio odlučujući u politici svetskih sila koje su primenjivale princip ravnoteže, kao što to nisu bili ni verski ni rasni faktori, iako je takvih tumačenja bilo, a i danas su takve propagandne teorije čak u usponu. Druga karakteristika ovog novijeg doba i politike ravnoteže u njemu je u činjenici da se u balansiranje direktno uključuju vanevropske sile, kakve su, na primer, Japan, SAD, Turska, Kina i dr. To je politici ravnoteže dalo globalni karakter, posle čega će ona poprimiti univerzalne razmere uključujući, na različite načine, veliki broj zemalja sa svih kontinenata. Najbitnija oznaka te politike pred drugi svetski rat bila je u činjenici da nikakva organizovana ravnoteža, u stvari, nije ni postojala, već su antifašističke snage bile zatečene politički razjedinjene i organizaciono nepovezane, što su agresori već iskoristili i na tome zasnovali svoje početne velike uspehe i dobili mnoge bitke. Ukupno iskustvo politike ravnoteže sila dovoljno ubedljivo potvrđuje da takva praksa nije uspevala da očuva mir i izbegne rat i da je Evropa, zbog mnogih uzroka, postepeno postala nemoćna da primenjuje politiku balansa ni unutar sebe, a još manje u svetskim razmerama, mada je postala žrtva najoštrijeg blokovskog podvajanja. Velika Britanija je ulogu „balansera na žici” predala drugima.

Veliko svetsko prestrojavanje, nakon drugog svetskog rata, odredilo je glavne koordinate naše današnje situacije uz znatne korekcije koje su se u međuvremenu odigrale.

2. Nuklearno nadmetanje supersila i vojnostrategijska ravnoteža

Daljnje razmatranje se neposredno odnosi na našu temu, a uvodne napomene su iznete da bi se lakše mogli objasniti i razumeti aktuelni odnosi u savremenoj ravnoteži svetskih supersila. U vakuum stvoren pobedom nad agresorskim fašističkim silama ušle su dve najjače pobedničke savezničke države, ali već od prvog časa kao rivali i oštri suparnici. Stare kolonijalne evropske imperije svedene su na rang srednjih sila i od početka su se našle u sudaru sa sve jačim talasom antikolonijalne revolucije, s jedne strane, i pod presijom američke politike takozvanih otvorenih vrata, s druge strane. U red epohalnih događaja svetsko-istorijskog značaja treba ubrojiti i pobedu socijalističke revolucije u Kini i njen novi status u međunarodnim odnosima. Polovinom našeg veka otpočela je nuklearna era koja je presudno uticala na oformljenje nove ravnoteže sila i na stvaranje novog poretka svetskih sila, iz kojeg će postepeno u međusobnom nadmetanju izrasti veličine i fenomeni, poznate pod nazivom *supersile*. Naučno-tehnološka revolucija u svom veličanstvenom prodoru učinila je više uticaja na svetska kretanja nego najkrupnija društvena zbivanja i velike društvene revolucije, što je istorijski kuriozum svoje vrste.

Prva ruđna za svetsku prevlast i apsolutni primat u svetskim odnosima pripala je Sjedinjenim Američkim Državama, kao strani sa neuporedivo jačim ekonomskim potencijalima i prvom posedniku atomskog oružja. Suština američke političke i vojne strategije u rano doba posle drugog svetskog rata, najkraće kazano, sastojala se u devizi: *tehnikom protiv mase, standardom protiv ideja*. Ekonomska moć i ekonomska sredstva izgledala su dovoljna za potiskivanje protivnika i za obezbeđenje nad njim trajne dominacije. Antikomunistička platforma činila je osnovu i duh brojnih međunarodnih saveza, ostvarenih u doba poznate Dalsove paktomanije.

Sovjetski Savez je u osloncu na svoj opštepriznat autoritet, stečen u borbi protiv glavnine agresorskih sila, svoju moć zasnivao na masovnim oružanim snagama i njihovim razvojnim programima, na uvećanom uticaju komunističkih partija u Evropi i Aziji koje su se velikim delom nalazile u službi sovjetskih međunarodnih planova,

kao i u ohrabrujućem osloncu na nove socijalističke zemlje i veliku kinesku socijalističku revoluciju. Sa velikim pouzdanjem se računalo i sa nastupajućim antikolonijalnim pokretima, na koje se, po oveštanim dogmama i pragmatičkim ciljevima, gledalo kao na takozvanu rezervu proleterske revolucije, što bi, drugim rečima, značilo proširenje vlastite blokovske formacije. Nakon uspešne eksplozije prve atomske, a ubrzo i termonuklearne bombe, svoje napore u borbi za ravnotežu sovjetska politika i strategija sve više usmeravaju na vojnu oblast koja, kao što je poznato, sve do sada uživa nepodeljen prioritet u borbi za svetsku moć i u nadmetanju sa glavnim rivalom.

Uslovi proizašli iz geostrategijskog položaja SSSR-a opredelili su strategijski kurs koji je obezbeđivao primat teškoj raketnoj tehnici, pre svega onoj interkontinentalnih dometa. Bez strategijske pomorske i vazdušne komponente svoje oružane sile i bez nužnih geografskih uporišta na zapadnoj hemisferi, naučna i strategijska misao SSSR-a upućena je pravovremeno da dijagonalom kroz kosmos traži izlaz iz političke i strategijske inferiornosti. Eventualne svoje-vremene orijentacije na pravolinijsko gonjenje protivnika u pomorskom i vazduhoplovnom vidu oružane sile iziskivalo je znatno više vremena i teško sagledive mogućnosti da se ikada dosegne žarko željeni balans vojne moći. To treba imati u vidu i danas kada se faktor ravnoteže razmatra u drugim uslovima, naročito u svetlu najavljenog kursa kosmičke strategijske odbrane i njenih konsekvenci po odnos svetskih snaga.

Inače, početnu dužinu trkačke nuklearne staze, takođe pod uticajem početnih sovjetskih kosmičkih prodora, odredila je američka strategija u vreme Kenedija i Maknamare sa začuđujuće visokim startnim parametrima. Tadašnji i sadašnji američki strategijski kvantitativni plafoni ostali su nominalno isti, i pored velikih svetskih poremećaja u poslednjih 25 godina. Prvi kompjuteri su verovatni proračun izveli na osnovu premise o broju objekata ne samo na prostoru SSSR-a i zemalja Varšavskog ugovora već i na prostoru i demografskoj veličini Kine. Na osnovu pretpostavke o sigurnom uništenju trideset odsto protivničkog stanovništva i sedamdeset odsto industrije, kibernetiski je izvedena poznata jačina i opseg strategijskog „nuklearnog mača”. Po pravilu, oduvek se događalo da ona strana koja kasnije startuje u realizaciji borbenih i drugih sistema više koristi dopunske spoznaje i iskustva, kao i naknadna naučna dostignuća, i na taj način inovacijama umanjuje početni raskorak. Sve do kraja osme decenije našeg veka, sovjetska strategija i državna politika prećutno su se mirile sa statusom drugog mesta na svet-

skoj rang-listi, svesne neravnoteže na svoju štetu, zadovoljavajući se privilegijom druge po značaju *supersile*. Nakon tog doba, sovjetska globalna politika kategorički odbija bilo kakav tretman sem ravnopravnog i u svemu jednakog sa do tada vodećom rivalskom silom. Tu činjenicu, kao determinantu od krucijalnog značaja, treba imati u vidu pri sadašnjem razmatranju sovjetskih stavova povezanih sa novim američkim strategijskim idejama. Kao što je poznato, do balansa je došlo na širem planu vojne moći u celini, a ne samo na planu vojnostrategijskih interkontinentalnih sistema i nuklearnih arsenala, pošto je SSSR nesmanjenim tempom razvijao konvencionalne elemente svoje vojne sile. Kao što je, takođe, poznato proklamovano dostizanje Sjedinjenih Američkih Država u pogledu obima privredne proizvodnje *per capito* i stepena produkcijske sposobnosti, ostaće u analima istorije zapisano kao teška iluzija i kao neobjašnjiv politički i diplomatski amaterizam koji je znatno umanjio međunarodni ugled SSSR-a. Dostizanje i delimično prestizanje ostvareno je, dakle, samo u vojnoj sferi kao rezultat teških naprezanja uz neizbežnu hipoteku daljnjeg još većeg zaostajanja u ostalim oblastima privrednog, kulturnog, pa i društvenog života u celini.

Takav kurs i ishod vojnostrateškog nadmetanja iziskuje da se i sa međunarodne osmatračnice potpunije osvetli, fokusiranjem onih zbivanja koja su najviše uticala na smerove, a još više na dinamiku vojnostrategijskih programa obeju strana. Time se želi podsetiti da se na međunarodnoj sceni ne nalaze samo dva gladijatora koji se dramatično iznuravaju radi dosezanja svetskog vrha.

Prema kriterijumu uticaja na svetsku ravnotežu, i u funkciji politike ravnoteže, među događaje krupnog istorijskog značaja i razmera, pored mnogih drugih, na prvom mestu treba ubrojiti: a) inaugurisanje i razvoj pokreta i politike nesvrstanosti; b) promene međunarodne pozicije Kine; c) kubanska kriza i vijetnamski rat; d) politika detanta.

a) *Politika i pokret nesvrstanosti* svojom pojavom i aktivnošću onemogućili su da *supersile* u svetskom nadmetanju totalno podele svet na dva politički i vojno suprotstavljena pola. Time je prostorno ograničena mogućnost da se dva najveća svetska aktera svojom državnom i vojnom silom razmeste na čitavoj planeti, kako su to, uostalom, učinili unutar svojih saveza i sa bazama van njih. Time nije, naravno, potpuno onemogućeno stalno nastojanje svetskih moćnika da proširuju svoje uticaje i interesne sfere i da se bore za razne vidove međunarodne naklonosti nesvrstanih i vanblokovskih zemalja. Nesvrstani pokret je znatno zademonstrirao i revitalizovao politiku miroljubive koegzistencije različitih društvenih sistema,

kao i vrednosti i ciljeve pune nezavisnosti, samostalnosti i ravnopravnosti svih zemalja članica međunarodne zajednice. Pretendentima na svetsko gospodstvo je pokazano, mada ne i dokazano, da nema više ni podele ni preraspodele planetarnih prostora kao nekad u doba kolonijalnih osvajanja.

b) *Promena međunarodne pozicije NR Kine* dovela je do značajnih reperkusija na ukupnost svetske politike, kao i do direktnih posledica za tadašnju i sadašnju svetsku ravnotežu sila. Geostrategijska pozicija SSSR-a i Varšavskog ugovora očigledno je pogoršana u istoj meri za evropsko, koliko i za azijsko ratište, ne samo u prolaznom i privremenom smislu već kao generalna strategijska konstanta. O demografskoj dimenziji te promene suviše je i govoriti. Zapažena su strategijska prestrojavanja SSSR-a povezana sa tom okolnošću, koja su uticala na obim i dinamiku njegovog ukupnog vojnostrategijskog snaženja i ponašanja. Vojnostrategijske implikacije novostvorene situacije, kolikogod su značajne i velike, nisu veće od onih na političko-ideološkom planu. Supersile su pokušale da monopolišu ne samo naučne rezultate i fantastičnu moć nekih sredstava fizičke sile već da se i u ideološkoj i političko-filozofskoj sferi postavljaju kao duhovni protagonisti novih civilizacija. Devize o odbrani kapitalizma i demokratije, odnosno socijalizma i komunizma, zloupotrebljavane su kao etikete u trci za svetsku modernu imperijalnu prevlast. Kinesko odlučno distanciranje, na jednoj strani, i francusko, drugačije i manje radikalno u odnosu na NATO, na drugoj strani, značajno je doprinelo da se pred svetskom javnošću demistifikuju mnoga propagandistička *kreda*. Početak tog procesa određen je poznatim sukobom Jugoslavija — Informbiro. Uporedni procesi emancipacije komunističkih partija u većini zemalja Evrope presudno su doprineli razbijanju farse o monolitnosti svetskog radničkog pokreta oko ciljeva velikodržavne politike jedne od svet-skih supersila. Na taj način onemogućena je ideološka polarizacija sveta i sprečeno je cepanje globusa prema geografskim i političkim kriterijumima. Ideološka razdelnica ne ide graničnom linijom između blokova i supersila već predstavlja dinamičan i neprekidan društveni proces koji snage progressa i regresa, revolucije i kontrarevolucije, diferencira i deli unutar svake zemlje, pokreta i partije, zavisno od mnogostrukih uslova i razloga određenog vremena i određene situacije. Stoga se ta merila ne mogu na isti način primenjivati u kalkulacijama oko svetske ravnoteže sila, iako bi faktor ideologije, u drugačijem kontekstu, zasluživao mnogo veću pažnju.

c) *Kubanska kriza* je primorala i stimulisala sovjetsku strategiju da ubrza modeliranje i strategijsko uravnoteženje različitih

elemenata svoje oružane sile. Na flagrantan način je stečeno iskustvo da se bez okeanske pomorske komponente, i to ne samo njenog podvodnog dela, ne može uspešno nastaviti primena i realizacija globalne strategije u nadmetanju sa moćnim i iskusnim protivnikom na moru. Istovremeno je uzet odlučniji kurs na razvoj bombarderske vazduhoplovne komponente za razmere evroazijskog i afričkog ratišta i za podršku pomorskih snaga na okolnim morskim prostorima, u čemu sovjetska strategija do tada nije imala pažnje vrednu borbenu i ratnu tradiciju. Nasuprot tim zbivanjima, *vijetnamski rat* je destimulisao i ograničio drugu supersilu, kako u moralnom tako i u političkom i vojnostrategijskom pogledu, i ubrzao sazrevanje situacije koja je, pored mnogih drugih uzroka, vodila detantu i pregovorima o uravnoteženom odnosu strategijskih nuklearnih arsenala. Američka azijska strategija, kao rezultat tog rata, izgubila je vijetnamsku pomorsku pacifičku fasadu u čije prostore je svoja uporišta smestila druga rivalska sila, što ilustruje političke ciljeve jedne i druge strane.

d) *Glavnu i određujuću meru politike u periodu detanta u pogledu ravnoteže svetskih vojnonuklearnih snaga čine pregovori i sporazumi poznati pod imenom SALT-I i SALT-II.* Radi se o istorijski nepoznatom fenomenu kao pokušaju da se diplomatskim putem odredi kvantum vojnostrategijske moći dva suprotstavljena protivnika. Njihovi rezultati predstavljaju samo delimično ograničavanje trke u nuklearnim interkontinentalnim strategijskim sistemima i označavaju prelazak na novi nivo ravnoteže. U velikoj meri su zasnovani na mogućnosti satelitskog izviđanja i kontrole, budući da su obe strane prihvatile kriterijum da se dogovaraju samo o onom što je moguće kontrolisati i verifikovati. Osmatračke i prislušne tehničke mogućnosti učinile su više od početne volje pregovarača, a naročito su mnogo doprinele da se počne otvarati jedna od njih, koja po tradiciji skriva sve što se odnosi na „vojnu tajnu”. Naučno-tehnološki napredak u pogledu preciznosti, prenosnih mogućnosti (*MIRV*), kao i novih tehnika lansiranja, učinile su da ni kvantitativna ograničavanja u pogledu broja lansirnih uređaja nisu toliko velika koliko je to moglo izgledati već, naprotiv, predstavljaju fikciju tragikomične vrste. Pokazalo se, i ovoga puta, da je zloslutni duh želje za pobedom teško vratiti u otvorenu kutiju. Trka za većom moći i premoći nije se više vodila oko kvantitativnih pokazatelja već se preselila na nivo naučnih i tehnoloških dostignuća.

Visoki plafon od 2.400 interkontinentalnih lansera na svakoj od strana, sa potplafonima od 1.300 raketa sa *MIRV* uređajima, predstavljaju veoma široko polje za daljnje natjecanje i mogućnosti da

se širokim naučnim prodorima još ubrzanije narušavaju odnosi ugovorene ravnoteže. Sama mogućnost lanisranja na hladno ili napredak u terminalnom samonavođenju mogu iz osnova da naruše zamišljenu i fluidno stvorenu ravnotežu. Broj bojnih glava, pojedinačna snaga projektila, ili ukupna megatonaža, dometi i drugo, nisu ni pokušani da se fiksiraju. Kad se tome dodaju i činjenice da o srednjestrategijskim raketnim sistemima nije ni pregovarano, a operativni i taktički nivo nuklearnih sredstava očekuje tek neki daleki *SALT* sa visokom brojnom oznakom, postaje jasno kakvu tešku neizvesnost krije i sadašnjost i budućnost. Već u početnim pregovorima *SALT-I* sporazumno su dogovorena odustajanja od istraživanja, eksperimentisanja i operativnog instaliranja celovitih sistema antibalističke odbrane, budući da se takvi sistemi nalaze u suprotnosti sa prihvaćenom i proklamovanom koncepcijom osiguranog međusobnog uništenja. U ovom času se pokazuje da se u tom elementu, koji se u vreme pregovora nalazio u embrionalnoj fazi, može nalaziti povod i sredstvo za temeljno narušavanje globalne svetske ravnoteže i to ne samo na nivou velikih strategijskih sistema već i u ukupnoj vojnoj moći suprotstavljenih strana. U međuvremenu je zemaljska protivraketna odbrana po idejama izrasla do kosmičkih prostranstava, kao nekad napad strategijskim interkontinentalnim raketama, o čemu će kasnije biti nešto više reči.

Sadašnja obostrana slika strategijske interkontinentalne moći sačinjena je približno i verovatno po sledećoj asimertiji. Amerikancima je težište nuklearne moći bilo na podmornicama koje su raspolagale sa 5.700 nuklearnih bojnih glava (ili 70 odsto od ukupne nuklearne moći), a zatim na bombarderima sa 3.000 nuklearnih projektila i bombi, dok su kopneni lanseri raspolagali sa svega 2.125 nuklearnih bojnih glava.

Sovjetska strategija je od početka svoju nuklearnu moć zasniivala na kopnenim projektilima velike prenosne moći, sačinjene od 6.400 bojnih glava, dok je na podmornicama raspolagala sa 2.650 glava, a u vazduhu sa svega 790 projektila na bombarderima velikog radijusa.¹

Ukupna moć izražena u megatonaži nalazi se u odnosu 3.600 za američku, prema 7.380 za sovjetsku stranu, pri skoro obrnutom odnosu u broju bojnih glava, kako je već ranije pomenuto, a koji iznosi 13.000 za američku, prema 7.600 za sovjetsku stranu.

Prenosna težina nuklearnih punjenja nalazi se u odnosu šest miliona kg za sovjetsku, prema dva miliona za američku stranu,

¹„Asošieted pres”, Njujork, od 5. oktobra 1985.

računatog u jednoj lansirnoj šarži.² Takva struktura interkontinentalne raketno-nuklearne moći krije u sebi labilnu i narastajuću kriznu ravnotežu. Sovjetskim teškim kopnenim raketama nema pandana na američkoj strani, kako po pojedinačnoj tako i po ukupnoj moći istovremenog udara, što podjednako predstavlja opasnost i za „tvrde“ i za „meke“ ciljeve. Na osnovu svih ovih podataka, ukoliko njihova tačnost i približno odgovara stvarnom stanju, može se konstatovati relativno pomeranje odnosa snaga u sovjetsku korist, ali još uvek ne i narušavanje globalne ravnoteže koja je uspostavljena između snaga prvog i uzvratnog udara.

Razdoblje od 25 godina, koliko traje međusobno nadmetanje u izgradnji teških interkontinentalnih sistema, puno je sličnih kriznih krivulja koje ni pojedinačnim ni ukupnim efektima nisu mogle narušiti postojeću globalnu ravnotežu, mada su je u nekim elementima remetile. Pored svih varijacija, koje su u dosadašnjem periodu nuklearne ere došle do izražaja, osnovna karakteristika tog vremena ostaje u činjenici da su nuklearna sredstva i strategijske koncepcije njihove upotrebe sprečile izbijanje, kako svetskog nuklearnog rata, tako i lokalnih i ograničenih nuklearnih sukoba. Istorijsko iskustvo, prema tome, potvrđuje da je strategija zastrašivanja i odvrćanja, sadržana u devizi osiguranog međusobnog uništenja (*MAD*), odigrala pozitivnu ulogu, bez obzira na trku u naoružavanju, na nesigurne osnove bezbednosti sazdate na strahu, i na mnoštvu drugih negativnih pratilaca. U tom sklopu je i strategija *mini odvrćanja* našla svoje mesto, mada je teško sa sigurnošću oceniti koliko je njen uspeh rezultat opšte ravnoteže među velikim, a u kom stepenu je to učinak njenog autonomnog postojanja i dejstva. Sa istom pouzdanošću se može tvrditi da nuklearna ravnoteža, uspostavljena na suviše visokom plafonu, nije supersilama ni svetu obezbedila i analogno viši stepen međusobne bezbednosti od nuklearne kataklizme. Ravnotežu ostvarenu kvantitativnim gomilanjem nuklearnog naoružanja sustigao je kasnije naučno-tehnološki progres izražen u preciznosti, nosivosti, pokretljivosti, satelitskoj kontroli i dr., ali je nije uspeo svesti na neophodne dimenzije, uprkos sporazumima o ograničavanjima ili delimičnim redukcijama nuklearnog oružja.

Sve što je konstatovano u vidu kondenzovanog preseka najkrupnijih svetskih političko-strategijskih zbivanja učinjeno je u funkciji narednog prognostičkog osvrta na novu američku „strategijsku odbrambenu inicijativu“ i na reperkusije koje ona može izazvati na ukupnu svetsku strategijsku ravnotežu.

² „Military Balance“, od 1984. i 1985. godine.

3. Nova američka „strategijska odbrambena inicijativa” i njene reperkusije na svetsku strategijsku ravnotežu

Strategijska ideja o antibalističkoj kosmičkoj odbrani, koju su novinari duhovitom metaforom nazvali „rat zvezda”, privukla je živu pažnju ne samo državnika, naučnika i vojnih stratega već i najšire svetske javnosti. Retko se događa da ideja, već nakon svoje pojave, dobije snagu materijalne sile. O njoj se veoma mnogo piše, naučno raspravlja, diplomatski pregovara — na isti način, kao da je dobila realno mesto u materijalnom svetu i političkim odnosima. Ništa bolje od toga ne govori da je ideja već u svojoj pojavnoj fazi počela delovati na postojeću ravnotežu i da će je po meri, makar i delimične, praktične realizacije sve više narušavati i najverovatnije dovesti do takve neravnoteže koja će uzdrmati svetske odnose. Trojka američkih uvaženih interpretatora te ideje (Bžežinski, Kampelman, Džestrou)³ celovito su javnosti rastumačili uzroke, sadržinu i posledice tog političko-strategijskog koncepta. Sugestivna didaktika i prividno neanamljiva argumentacija treba da stvore utisak da je sadašnja američka administracija silom okolnosti, koje od nje ne zavise, bila prisiljena na taj korak, pre svega na teorijsku razradu koncepta, a zatim i njenih prvih tehničkih priprema. Briljantan i lako pristupačan jezik i stil sasvim odgovaraju nameni da se širokoj američkoj i svetskoj javnosti ideja prikaže u što povoljnijem svetlu. Međutim, i pored svih napora učenih profesora i političara, uzročno-posledična dimenzija tog idejnog poduhvata ostala je ne samo nerazjašnjena već i u dubokoj unutrašnjoj kontradikciji. Uzrok američkog strategijskog iskakanja na kosmičke odbrambene pozicije nije samo, niti primarno, u pretnji od sovjetskog prvog nuklearnog udara, koliko god on izgledao mogućan i zastrašujući. Uostalom, američki strategijski planeri toj pretnji, koju ne treba ni umanjivati ni opravdavati, pariraju merama i sredstvima iz arsenala dosadašnje strategije međusobnog odvracanja. Pod tim se podrazumevaju napore oko uvođenja dva nova tipa kopnenih raketa (*MX*, *Minutmen*), kao i vidni uspesi na osposobljavanju podmorničkih nuklearnih raketnih sistema i za eventualnu funkciju realizacije vlastitog prvog udara po protivničkim strategijskim sistemima. Prema tome, uzroci su ne samo u odbrambenim motivima već, pre svega, u nastojanju da se radikalno naruši postojeća ravnoteža i da se obezbedi strategijska superiornost na svetskoj rang-listi. Naučno-tehnološki napredak objektivno je stvorio „rupe” na sadašnjem strategijskom kon-

³ „Njujork Tajms”, od 28. juna 1985.

ceptu (*MAD*), a vojna misao je to jedva dočekala da se iz sputane pozicije sagrađene na strahu što pre izvuče i da potraži rešenja u novim sredstvima i u novim prostorima. Politički motivi se skrivaju vojnostrategijskom patologijom. Time se protivnik želi prisiliti na nova, teška i dugotrajna ekonomska i naučno-tehnološka naprezanja, koja će vlastitoj strani obezbediti primarne pozicije, ne samo u vojnostrategijskom već i u opštem balansu snaga, uključujući sve političke i ekonomske privilegije koje će iz toga proizaći. Tokom tridesetogodišnjeg posleratnog razvoja, kao što smo već videli, američka politička, ekonomska, vojna i naučna pozicija skoro neprekidno se nalazila u vođstvu i protivnika prisiljavala na pristizanje i dostizanje, pri čemu druga strana nije prezala ni od kopiranja mnogih strategijskih rešenja, koja su sada u mnogo čemu podudarna. U ovom času, pred završetak 20. veka, tvorci američkih razvojnih koncepcija dodatno su motivisani i sa onim što će doneti novi vek i nova kosmička era. Vojnoodbrambeni prodori u kosmos neće se samo na tome zaustaviti već će sigurno obuhvatiti i sve one predvidive i još uvek neotkrivene poduhvate, koji će značiti osvajanje novih tehnologija, otkrivanje nepoznatih materijala, korišćenje novih izvora energije i novih naučnih pretpostavki za široki spektar prirodnih oblasti u fizici, hemiji, biologiji itd. Trka za biznisom čini najjače agense najavljene ideje, ali se o njima, što je začuđujuće, dosledno ćuti. Prema tome, uzroci i motivi su mnogo kompleksniji i širi od usko shvaćenih potreba antibalističke kosmičke odbrane, i u tom smislu kosmička usmerenost i najavljena aktivnost teško da se mogu zaustaviti i osporavati. Zašto je projekat dobio samo vojnu i samo odbrambenu etiketu — njegovi tvorci i tumači uskratili su odgovor svojoj i svetskoj javnosti. Možda se radi o uverenju i o podražavanju istorijskog iskustva po kojem su, na žalost, svi veliki i epohalni naučni prodori vezani za vojne i ratne programe i ciljeve.

Posledice tog koncepta su po svojoj prirodi u samom epicentru naše teme, koja se primarno odnosi na svetsku ravnotežu i po svom značenju čak su sudbonosnije od pokretačkih motiva američkih protagonista. „Strategijska odbrambena inicijativa” sadrži u sebi toliko opasnih i destabilizujućih faktora koji, pre svega, od njenih inicijatora zahtevaju znatno više političke obazrivosti i više demokratskih i humanističkih osećanja za svet u celini, uključujući i odnose prema rivalskoj supersili. Svaka isključivost i egoizam u pitanjima koja su univerzalnog i epohalnog karaktera mogu biti od nesagledivih fatalnih posledica. U ovom kontekstu i na ovom mestu naznačićemo samo neke od destabilizujućih faktora o kojima ima puno rezona skupno izmenjati mišljenja i dublje sagledati eventualne reperkusije.

1. Američki zagovornici strategijske antibalističke kosmičke odbrane vehementno tvrde da je ona motivisana i predodređena kao zaštita od navodnog sovjetskog iznenadnog nuklearnog udara po američkim interkontinentalnim strategijskim objektima i vrhovnim komandnim punktovima. Pri tome se, pored centralnih komandnih mesta, kao ugroženi pominju raketni kopneni poligoni, baze nuklearnih podmornica i baze i sredstva strategijske vazduhoplovne komande. Udarom po njima protivnik bi, navodno, preduhitrio i sprečio uzvratni udar po vlastitim snagama i sredstvima. Ne ulazeći u to pod kakvim bi se uslovima sovjetska komanda mogla odlučiti na ostvarenje prvog udara nejasno je zašto bi tim prvim udarom bila uništena američka podmornička nuklearna flota, kao i strategijske bombarderske snage kada one, praktično i teoretski, kao i do sada, imaju šanse da prežive i da protivniku nanesu uzvratni udar. Na tome je i bazirana i do sada je funkcionisala koncepcija odmazde i odvracanja. Ta tvrdnja implicitno znači da ni do sada nije bilo strategijske ravnoteže, pa se nameće pitanje: kako je bilo moguće realizovati odvracanje i kako je moglo doći do sporazuma *SALT-II*. Prema tome, ako protivnik ne može neutralisati snage uzvratnog udara ostaje „bosa” i nedokazana tvrdnja da ima razloga za odluku prvog udara. Kako se može objasniti da sovjetska strana dovede u pitanje opstanak zemlje zbog uništenja nekoliko stotina silosa *Minutmen-3*? Očigledna je, međutim, druga činjenica, da strah na kojem su bazirani dosadašnji obostrani koncepti počinje na obe strane da se pretvara iz faktora sprečavača konfrontacije u faktor njenog podstrekača — i to u dvostrukom smislu: zbog bojazni da protivnik ne postigne iznenađenje sadašnjim sredstvima ili sredstvima koja sutra može imati. Još nejasnija, a za svakog veoma značajna okolnost, jeste tvrdnja da je kosmički odbrambeni sistem koncipiran i zamišljen, navodno, kao efikasan sprečavač protivničkog prvog udara. Ukoliko do obrazovanja tog sistema dođe njegova namena ne može biti samo sprečavanje protivničkog prvog udara već i udara uopšte, što znači i onog uzvratnog karaktera protivničke strane, što u drugom planu objašnjavačke misije potvrđuju i tvorci te ideje. Tu počinje razaranje sadašnje strategijske ravnoteže i otvaranje procesa koji je pun zlokobnih nepoznanica i pretnji. Zar to nije put i način da se protivnika, frapantno kazano, objektivno podstakne da pre instaliranja zamišljenog sistema nanese američkoj strani prvi udar, jer za nekoliko godina kada se najavljeni odbrambeni sistem instalira, neće imati nikakve šanse da izvede prvi udar, a što je još značajnije, niti da na njega odgovori. Ulazeći dublje u sadržinu ideje, izložena zamisao znači da će protivnik biti prisiljen da bezuslovno prihvati

nov strategijski koncept i da eventualno, pored njega, koncipira i postavi i ofanzivni u kosmosu, pored onog koji već sada postoji na zemlji. Svako jačanje antiraketne odbrane u kosmosu i na zemlji neminovno povlači za sobom jačanje ofanzivne moći, pošto je to neizbežna dijalektika odnosa u strategijskoj sferi. A šta to dalje znači može se samo u hipotezama bez kraja pretpostavljati.

2. Zamišljena taktika i dinamika bitke protiv neprijateljevih strategijskih raketa, pre svega onih najtežih iz kopnenih silosa, predviđa postupke (bez izbora što su zamisli proračunske i teorijske vrednosti) koji, po mnogo čemu, liče na strategijske avanture kosmičkog piratstva. Računa se s tim da se na startnom delu putanje protivničkih raketa, dok su u pogonu raketni „busteri“, zasnuje težište antibalističke bitke, što drugim rečima znači, „nad glavama“ protivnika i u blizini njegovih stratosferskih prostora. U tom smislu se čak pominju raketni udari iz voda Norveškog i Arapskog mora, što opet znači u neposrednoj blizini i kopnenog hemisferskog prostora glavne suparničke sile.⁴ Više potcenjivačkog cinizma i izazivačke provokacije, bez obzira što se nazivaju odbranom i što se još bave teorijom, teško da je moguće i zamisliti. Kao da se zaboravlja da je SSSR izrastao u impresivnu svetsku silu sa kojom se ne može odnositi kao nekad za vreme Dalsove histerične strategije masovnih atomskih udara, mada se još uvek nije oslobodio kompleksa neprijateljskog okruženja. Bez obzira na pravne finese o kosmičkim prostorima i međunarodnim vodama međusobni odnos snaga traži veći stepen obostranog uvažavanja. U podtekstu te misli nalazi se procena da su protivničke rakete suviše teške, zbog čega bi se na uzlaznoj putanji kretale relativno sporo a potisni motori bi morali raditi relativno dugo, pa bi ih sa lakoćom mogle sustizati udarne rakete sa zemlje ili presretačke sa satelita. Ideja je zasnovana na proračunima da se jednim presretačkim ili sustiznim raketnim udarom onesposobljava više bojnih glava na raketi nosaču koje će se kasnije u drugoj fazi znatno teže identifikovati i uništiti. Time se, na neki način, teži istaći vlastiti koncept lakših, ali bržih interkontinentalnih raketa, a protivnika prisiliti da modifikuje raketne motore i gorivo, što je, opet, sračunato na njegovo ekonomsko slabljenje i dodatno naprezanje.

3. Prelazni period od planetarne ravnoteže ka onoj kosmičko-zemaljskih dimenzija predstavlja najveću misteriju tog koncepta i najveću opasnost od nepredvidivih posledica. Pri tome se ne radi

⁴ Te fantastične kombinacije i nehotice navode na misao kakve će tek isplative ciljeve predstavljati nuklearne podmornice koje na svojim raketama nose čak i 200 bojnih glava, umesto 10 glava koliko nose interkontinentalne rakete.

samo o sposobnosti sprečavanja prvog udara već o narušavanju ukupne ravnoteže blokova i supersila. Ukoliko se samo jedna strana, u ovom slučaju američka, bude nalazila pod zaštitom kosmičkog antiraketnog štita normalno je i logično računati sa njenom pojačanom agresivnošću, političkom prepotencijom i izraženijim težnjama da takvu situaciju iskoristi za realizaciju različitih imperijalističkih ciljeva svuda u svetu. U takvoj situaciji jednostranu ucenu nije moguće izbeći.⁵ Politika nije određena moralnim skrupulama već interesima i odnosom snaga, o čemu se uvek mora voditi računa, bez obzira što tumači nove ideje sebi i svojoj strategiji apriori i zauvek pripisuju altruističke ciljeve. Američki idejni začetnici nove strategijske koncepcije normalno računaju da će sve do prvih godina narednog veka ojačati svoja ofanzivna strategijska sredstva, što će sadašnju političku diskrepanciju najverovatnije još više uvećati. Protivniku se ostavlja da, pre ili kasnije, obrazuje sličan sistem kosmičke odbrane, što bi značilo uspostavljanje nove i drugačije ravnoteže, ali se ostavlja bez odgovora kako prevazići taj krajnje kritičan period. Istovremeno se prognozira ukidanje sadašnjih interkontinentalnih raketno-nuklearnih sredstava i snaga, kao suvišnih i naučno prevaziđenih u novom veku i u novoj kosmičkoj eri. Time bi rivalske supersile postale ne samo zajednički i ekskluzivni gospodari na zemlji već i nedostižni, ali i nepomirljivi, kosmički bogovi. Tvrdnje o prevazilaženju zemaljskih ofanzivno-nuklearnih sistema mogu se prihvatiti kao utopijske vizije daleke budućnosti do koje se neće stići preko neizvesne kosmičke trke pomoću novih tehnologija i strategijskih koncepcija, već menjanjem pretencioznih političkih ciljeva i neodložnim otpočinjanjem postepenog nuklearnog razoružanja.

4. Pri razmatranju tog teškog i u mnogo čemu sudbonosnog kompleksa, očigledno se pokazuje potreba spoznajnog oslonca i na neke osveštale principe teorije ratne veštine, s ciljem da se, koliko je više moguće, prodre u suštinu tog istorijski novog fenomena. Dosadašnja svetska ravnoteža, kao i strategija nuklearnog zastrašivanja i odmazde, nisu zasnovane samo na ofanzivnim snagama i sredstvima, bez obzira na to što odbrambena sredstva i mere nisu bile iste težine i značaja. Odbrambene komponente su bile pretežno pasivnog karaktera oličene u skrivanju, maskiranju, utvrđivanju i zaštiti, zatim na aktivnijim dejstvima, kao što su: protivvazдушna i protivraketna odbrana, protivpodmornička dejstva, kosmička osma-

⁵ Američka strategija je takvu ucenu već primenila 1973. godine, stavljajući svoje strategijske nuklearne snage u stanje višeg stepena pripravnosti da bi omela sovjetsku nameru da pomoću vazdušnih desanata deblokira egipatsku Treću armiju na Sinaju, što je ovu podstaklo na dodatno raketno naprezanje.

tranja i obaveštavanja itd. U krajnjem, odbrambeni karakter i smisao ima i generalna strategijska koncepcija koja je počivala na pret-nji odmazdom, zastrašivanjem, odvrćanjem i slično. Naročito je odbrambeni smisao uočljiv u koncepcijama *mini odvrćanja*. Zamišljeni odbrambeni kosmički sistem nije, dakle, začetak strategijske nuklearne odbrane, već njeno kvalitativno drugačije koncipiranje i drugačiji tretman napada i odbrane. Naznačene ideje o tome da će novozamišljena odbrana nadvladati napad i dovesti do njegovog potpunog potiskivanja i ukidanja liči na iluzornu suprotnost svemu cnom što je ljudska praksa i naučna misao do sada ustanovila. Klauzevic je u 19. veku uopštio dotadašnja ratna iskustva koja su mu omogućila da definiše devizu da je odbrana jači vid oružane borbe, ali da je napad ostao jedini način pobeđe i da je uvek nalazio sredstva i načine da nadvlada i razbije odbranu. Dvadeseti vek sa dva velika svetska rata potvrdio je i učvrstio pomenutu aksiomu. Iskustva nuklearnog perioda, iako bez nuklearnog rata, još više su afirmisala napad gotovo kao jedini način mogućih strategijskih nuklearnih dejstava. Zbog svega toga, sadašnje teze američkih strategijskih tumača o tome da će antibalistička kosmička odbrana dovesti do totalnog ukidanja napada zvuče kao aprioristička iluzija i nedovoljno dokazana predviđanja. U teoriji i istoriji nema oslonca za elaboraciju takve teze, već, naprotiv, postoji više teorijskih i praktičnih indikatora da bi napad u eventualnom ratu doživeo opštu premoć, bez obzira što u tom ratu ne bi bio u funkciji pobeđe. I jedna i druga strana napadom bi bile poražene, zajedno sa ostalim svetom. Objašnjenje se krije u prirodi nuklearnog fenomena i u fantastičnoj moći i kvalitetu prenosnih sistema. Da li će eventualni nuklearni napad u kosmosu biti do te mere devalviran da će odbrana nad njim doživeti neograničenu moć ostaje kao izazov svetskoj vojnoteorijskoj i prognostičkoj misli. Logičnije izgleda očekivati da će budući kosmički štit iziskivati i dovesti do još efikasnijeg zemaljsko-kosmičkog mača, a to, drugim rečima, znači nastavak trke u naoružavanju i beskrajno nadmetanje napada i odbrane. Istorija, kao i neki aksiomatski fizički zakoni, do sada su dokazali da odbrana, i kad nije svemoćna i neprobojna, zadržava svoj *raison d'être* i ostaje sastavni deo oružane borbe ili druga strana napada. Dva pola bojeva, bitaka i rata u celini, oličena u napadu i odbrani, niko neće moći nikakvim spekulacijama duha i tehnološkim modernizmom ukinuti. Robotizovanoj odbrani mora se u toj istoj zamisli suprotstaviti takođe robotizovani napad, pa će se odnosi između njih i dalje prirodno uspostavljati. Nije jasno zašto američki zagovornici „strategijske odbrambene inicijative” isključuju napad u kosmosu, a pledira-

ju samo za skoro apsolutnu odbranu, najpre na jednoj, a potom i na drugoj strani, što bi sadašnje ofanzivne rivale trebalo da dovede u stanje strategijske defanzive, a time i paralize. Oni to, verovatno, čine da bi svojoj inicijativi u javnosti obezbedili što sigurniju propusnicu. Nova tehnološka raketno-elektronska, laserska i druga borben sredstva nemaju samo svojstva da presretaju napadačke rakete već i da se međusobno sudaraju i uništavaju, kada ih, i ako ih, obe strane instaliraju u kosmosu. Gotovo da ne treba ni dokazivati da branioci u kosmosu istovremeno razmišljaju i o budućim ofanzivnim idejama i da za njih, verovatno, već predviđaju sredstva. Može se čak dogoditi da druga strana, pre nego što instalira svoj odbrambeni sistem u kosmosu, konceptom napadnih metoda i ofanzivnim sredstvima, pokuša da ugrozi protivničku odbranu u kosmosu ili da to učini jednovremeno putem integralnog odbrambeno-napadnog kosmičkog sistema, koji će vršiti obe funkcije, zavisno od početnih koncepcijskih rešenja.

Deluje proročanski žilvernovska vizija i druga teza iz odbrambene strategijske inicijative po kojoj će kosmička odbrana dovesti do likvidacije nuklearnih raketnih sistema na zemlji, a time i do isključenja nuklearnog rata iz života svetskog društva. Pri tome se mora imati na umu da u naše doba, pored nuklearnih sredstava i interkontinentalnih raketa, još uvek u naoružanju svih savremenih armija imamo sredstva iz daleke prošlosti, kao što su, na primer, barut, pa čak i bajonet. Nuklearnu energiju i rakete nije moguće ukidati već je jedino celishodno od njih rekonstruisati sredstva za uništenje. To znači da od ljudi u prvom redu, a ne od prirodnih sila i samo naučnih dostignuća, zavisi poredak na zemlji i odnos između država i naroda. Ograničeno naoružanje, kontrolisani stokovi nove tehnologije i, konačno, postepeno i opšte razoružanje mogu i moraju da otpočnu i bez prethodnog naoružanja kosmosa. Nuklearno oružje je do sada sprečilo opšti svetski nuklearni rat, ali ne i ratove uopšte, niti je ukinulo sebe, kao ni čitave prethodne generacije oružanih sistema, pa je teško, nasuprot takvoj istorijskoj praksi, shvatiti logiku i dijalektiku o čudesnom dejstvu projektovanih kosmičkih borbenih sistema. Objektivnost i realizam u programima te vrste mogu uvek imati prednost nad propagandnim hitovima i reklamnim nadahnućima svojih popularizatora, pošto se ne radi o trgovačkim reklamama i berzanskim manipulacijama već o sudbinskim problemima sveta.

5. Srednje strategijske i krstareće rakete u Evropi predstavljaju novo područje sukobljavanja i odvojen kolosek u pregovorima o smanjenju strategijskog nuklearnog oružja supersila. Prema svojim

karakteristika, a verovatno i namenama, ti sistemi predstavljaju sredstva regionalnih i hemisferskih strategija ravnoteže. One su se pojavile u ulozi narušavanja, a zatim i ponovnog uspostavljanja regionalne strategijske ravnoteže. Tehnološki progres u pogledu preciznosti, nosivosti (*MIRV*), manevarskih sposobnosti i vasijskog izviđanja aktuelizovao je problem prvog udara i na relacijama strategije srednjih dometa na isti način kao i na interkontinentalnim dimenzijama. Verovatni ciljevi tog, eventualnog, prvog sovjetskog udara bili bi objekti američkog isturenog baziranja, francuske i britanske nuklearne baze i ostali najznačajniji vojni objekti na prostoru zapadne Evrope, V. Britanije, Sredozemlja i severne Afrike, mada se na tom prostoru ne radi o sredstvima prvog udara. U obrnutom smeru, takvi ciljevi bi bili baze raketa *SS-20*, kao i oni višeg i nižeg ranga na prostoru zapadnog dela *SSSR*-a i Varšavskog ugovora, a naročito komandna mesta i svi drugi najznačajniji vojni objekti orijentisani prema ratištu *NATO* pakta. Dve vrste američkih raketa (balističke i krstareće) izgleda da su uslovljene prirodom ciljeva prema kojima su orijentisane i za koje su namenjene, pored ostalih više ili manje značajnih razloga. Balistički projektili su verovatno namenjeni podzemnim utvrđenim objektima koje mogu doseći za rekordno kratko vreme, dok su krstareće rakete pogodnije za nadzemne otvorene vojne sisteme do kojih stižu relativno sporo, ali zato skriveno i neočekivano. Njihove osobine niskog i prizemnog kretanja primorace protivničku stranu na preduzimanje napornih i skupih mera pravovremenog otkrivanja i efikasnog suprotstavljanja, sa čim su njihovi projektanti verovatno svesno računali.

Sovjetske rakete srednjeg dometa predstavljaju zamenu i modernizaciju ranijeg sistema koji je usavršen u pogledu preciznosti projektila, pokretljivosti lansera i nosivosti bojnih glava — čime je dobio kvalitativno nova i višestruko ubojitija svojstva. Upravo ta svojstva su mu obezbedila mogućnost za eventualnu primenu prvog udara po najvitalnijim vojnim objektima na protivničkoj strani.

Po svemu izgleda da ravnoteža nije postignuta brojem i kvalitetom suprotstavljenih srednjestrategijskih sredstava već i time što je američka strana dometima svojih raketa ugrozila na protivničkoj strani deo snaga višeg strategijskog ranga i namene.

Asimetrična geopolitička pozicija jedne i druge strane na evropskim prostorima dovela je do preplitanja i mešanja mera i veličina koje razgraničavaju srednju i interkontinentalnu strategiju. Sa vatrelih položaja srednjih i krstarećih raketa na zapadnoj strani moguće je, kako rekosmo, ugrožavati i neke vitalne ciljeve na istočnoj strani koji predstavljaju delove sovjetskog centralnog i interkon-

tinentalnog strategijskog sistema, čime se defakto uvećava ukupni broj američkih interkontinentalnih raketa. Američka strategija će maksimalno eksploatisati stvoreni raspored snaga (na koji je sovjetska strategija reagovala veoma žustro i osetljivo) i nastojati da iznudi ustupke od šireg strategijskog značaja. Pokazaće se, kao i u klasično doba, da je strategijska pozicija često značajnija od broja, pa i vrste suprotstavljenih snaga. Tim potezom se sovjetska strategija, u neku ruku, preračunala verujući da će sprečiti protivnički kontrapotez koji je povratio narušeni balans, pa čak i prinudio rivala na ustupke i delimična povlačenja. Računi će se, verovatno, izravnati na nivou ukupnih pregovora koji su i zamišljeni kao celovit paket i gde ustupci na jednoj strani mogu dovesti do sličnih ustupaka na drugoj strani, pa čak i u sferama i problemima o kojima se ne pregovara.

Francuske nuklearne snage, naročito one sa kopnenim baziranjem, sa razvojem ideje prvog udara i sa pojavom inicijative o kosmičkoj antiraketnoj odbrani, na posredan način su involvirane u sadašnje i buduće procese. Manjim delom to važi i za britanske podmorničke nosače, naročito na baziranje i projektilske rezerve. „Strategijska odbrambena inicijativa”, kao i sredstva prvog udara na srednjim strategijskim relacijama, objektivno će izazvati reakciju strategijske misli srednjih samostalnih nuklearnih sila. Teorijske i praktične preokupacije tih zemalja moraće se baviti višestrukim problemima svoje sadašnje strategijske snage koje se uslovno mogu podeliti na tri međusobno tesno povezane sfere: (1) obezbeđenje što većeg stepena izvesnosti za prodor (penetraciju) svojih vlastitih nuklearnih projektila; (2) maksimalna zaštita sadašnjih kopnenih i podmorničkih nuklearnih arsenala, uključujući i mere protivraketne odbrane; (3) projektovanje vlastitih nuklearnih snaga prvog udara, kao odgovor na adekvatnu pretnju stvorenu na drugoj strani. Bez daljnjeg, prognoziranja treba ostaviti njihovim strategijskim programima da sami „razbijaju glavu”.

Francuska ideja, oličena u programu „Eureka”, predstavlja višestruko interesantan i progresivan poduhvat, pre svega za Zapadnu Evropu, ali znatno šire. Njime se označava vizija koja onemogućava dvojnu podelu kosmosa od strane dva najmoćnija zemaljska suparnika, koji su i našu planetu nastojali međusobno podeliti. Ono što je nesvrstanost na zemlji, to simbolično mogu značiti vanblokova okupljanja oko kosmičkih programa, nezavisno od monopola supersila i njihovih nastojanja da zagospodare kosmičkim prostorima. U odnosu na samostalnost i nezavisnost francuske politike i njeno distanciranje od blokovskih stega, taj potez u perspektivi može zna-

čiti više nego De Golovo povlačenje iz vojne strukture NATO. I konačno, kosmički program „Eureka” nije primarno usmeren na vojna istraživanja već na oblasti opštenaučnog, tehnološkog, privrednog i drugog sličnog karaktera, pri čemu normalno neće biti izostavljeni i problemi odbrambene prirode, ali oni ne predstavljaju niti podstiču trku u naoružavanju kosmosa.

Povezano sa razmatranjem aspekta evropske strategijske pozicije, ništa ne bi bilo prirodnije nego ženevske razgovore (gde se pregovara o smanjenju nuklearnog strategijskog nivoa svetske i evropske ravnoteže) što pre povezati sa pregovorima o smanjenju vojnih kontingenata u Evropi. Razređivanje enormno visoke koncentracije nuklearnih i konvencionalnih ešelona na evropskom tlu spada u red najviših prioriteta. Tek tada, pregovori o interkontinentalnim sistemima i uspostavljanju ravnoteže na najvišem nivou za Evropljane mogu dobiti pravi i puni smisao.

Zaključna razmatranja

Kristalizacija iznetih ocena, stavova i argumenata dovodi nas do sledećih bitnih zaključaka:

a) od polovine našeg veka glavna karakteristika politike svetske ravnoteže iskazala se u činjenici da se vodila između dve svetske supersile, kakvog fenomena istorija ranije nije poznavala i da se težišno odigravala na planu nuklearnog naoružanja. Blokofske formacije su posledica i sredstvo međusobnog suparništva supersila. Istovremeno su se odvijala tri gigantska svetska procesa oličena u oslobodilačkoj borbi kolonijalnih naroda, naučno-tehnološkoj revoluciji i u pokretu antiblokovskog okupljanja zemalja i naroda. Globalni rezultati dosadašnjih napora u borbi za ravnotežu i prevlast u svetu pokazuju da politika totalne blokofske podele sveta nije dovela do željenih rezultata nego je čak, u međuvremenu, došlo do smanjenja početnog broja članica i pristalica pojedinih blokovskih formacija. Umesto toga vertikalna trka za što jačim nuklearnim arsenalima dovela je do besmislenog i krajnje opasnog gomilanja ubitačnih oružanih sistema na svim nivoima borbene lestvice. Pored svih dosadašnjih ograničenja i smanjenja glavni akteri u ovom času voljni su da za polovinu smanje svoje interkontinentalne arsenale što najbolje ilustruje zamah i promašaje nerazumne nuklearne trke. U tome se, pored ostalog, krije istina da se trka u stvaranju nukle-

arnog arsenala nije vodila samo radi ubedljivijeg odvracanja već, pre svega, radi sticanja vojne premoći i postizanja za nju vezanih ciljeva.⁶ Strategijski koncept upotrebe tih snaga i sredstava kretao se od početnog stadijuma „masovnih nuklearnih udara” i „građiranog zastrašivanja”, što je označavalo stepen neravnoteže, do „elastičnog odgovora” i „strategije osiguranog međusobnog uništenja”, što je izraz dostignutog stepena labilne svetsko-nuklearne ravnoteže;

b) uzroci i motivi savremene trke u naoružavanju, koja dovodi do narušavanja i uspostavljanja na sve višem nivou globalne svetske i uže regionalne ravnoteže snaga, ne nalaze se samo u odbrambenim i tehnološkim faktorima već, pre svega, u političkim ciljevima i pretenzijama glavnih aktera za svetskom prevlašću radi zadovoljavanja hegemonističkih i imperijalističkih interesa. Iz toga neminovno sledi zaključak da se bez odlučne političke volje i bez visoke humanističke svesti egzistencijalni svetsko-istorijski problemi ne mogu ni kratkoročno ni dugoročno razrešavati. Sva ideološka zamagljivanja i sve filozofske kontroverze nalaze se van osnovnog opšteltjudskog stremljenja da se izbegne katastrofa nuklearnog rata;

c) svetska naučno-tehnološka revolucija iz temelja je potkopala dosadašnje političko-strategijske koncepcije koje su počivale na principu osiguranog međusobnog nuklearnog uništenja i koje su se temeljile na nesigurnim osnovama straha od odmazde. Takav trend savremenih zbivanja doveo je glavne protagoniste trke u naoružavanju pred nova iskušenja i pred sudbonosnu istorijsku prekretnicu. Njena suština se nalazi u ideji da se novi vojnostrategijski koncept zasnue ne samo na ofanzivnim nuklearnim sistemima i njima odgovarajućoj strategiji odmazde već i na odbrambenim kosmičko-zemaljskim komponentama zasnovanim na najnovijim naučno-tehnološkim dostignućima. Izlaz iz krize se, dakle, pokušava ostvariti istim onim sredstvima koja su do nje dovela, uz zadržavanje i dalje jačanje postojećih nuklearnih ofanzivnih arsenala, bez menjanja političkih ciljeva i bez odustajanja od pretenzija svetske dominacije. Nauka i tehnologija, kao i duboki društveni svetski procesi, doveli su do devalvacije dosadašnjih političkih metoda i ciljeva i do neodložne potrebe njihove revizije. Nova strategijska ideja je, već samom svojom pojavom i početnim probnim radnjama, potresla i inače nestabilnu svetsku nuklearnu ravnotežu i ugrozila celovit i globalan odnos svetskih snaga. Kako ova ideja ne može ostati jednostrana,

⁶ Da paradoks bude veći sadašnji predlozi o smanjenju postojećih stotaka za 50 odsto u suštinskom smislu ništa ne menjaju, kako u pogledu međusobne ravnoteže tako i u pogledu svetske bezbednosti, zbog toga što je, grubo rečeno, svejedno da li će neko biti ubijen pet, umesto deset puta.

predstoji veoma riskantan period uspostavljanja nove svetske ravnoteže ili menjanja ukupnog kursa međunarodnih odnosa, zasnovanih ubuduće, po mogućnosti, na što nižem, strogo ograničenom i kontrolisanom nivou nuklearne moći supersila;

d) inicijatori nove strategijske ideje, sadržane u metafori „rat zvezda”, ničim nisu dokazli da će novi strategijsko-kosmički odbrambeni sistem biti suprotstavljen samo iznenadnom prvom udaru protivnika, što kao tvrdnja predstavlja običnu sofistiku, već je sračunat na svaki nuklearni, uključujući i uzvratni udar, bilo po vojnim ciljevima ili gradskim aglomeracijama. Ta okolnost još više narušava postojeću ravnotežu strategijskih interkontinentalnih sistema;

e) na velike zablude, sa nesagledivim zamkama, liče i teze da će antibalistička odbrana prerasti u totalnu i neprobojnu i da će dovesti do ukidanja napada kao vida strategijskih interkontinentalnih dejstava i do likvidacije sredstava na kojima se napad sada zasniva. Kao što dosadašnja ofanzivna praksa nije likvidirala odbranu, još manje će odbrana, zasnovana na najnovijim tehnološkim dostignućima, savladati i ukinuti napad. Uostalom, nova sredstva su takve prirode da mogu, po volji i odluci ljudi, da izvode i odbrambene i napadne radnje ne samo u kosmosu već i na zemlji — iz kosmosa i u kosmosu — sa zemlje. Ne može se negirati da je moguće koncipirati i izgraditi elemente odbrambene antiraketne namene i u kosmosu i na zemlji, ali njima pripisivati totalnu moć i neprobojna svojstva verovatno nije realno. I dalje je tačna aksioma da takva odbrana još više jača napad. Slične vrste je i aprioristička tvrdnja da će novokoncipirana strategijska odbrana prevazići nuklearni fenomen u eventualnim ratovima budućnosti i dovesti do njihove likvidacije;

f) sa apsolutnom sigurnošću sve upućuje na to da se pravac izlaska iz krize nuklearnih superstrategija nalazi na kursu ubrzanog i radikalnog smanjenja i ograničenja nuklearnih arsenala na obe strane rivalskih sila. Rešenje nije ni u obustavi trke u naoružavanju, što znači u sadašnjem *statusu quo*, na čemu do sada insistira ona strana koja se momentalno nalazi u relativno povoljnijem položaju, niti u treći novom kosmičkom kvaziodbrambenom stazom. Dosadašnja ograničavanja i smanjenja pokazala su se običnom farsom, budući da se tehničkim kvalitativnim napretkom neprestano uvećavao i kvantitet arsenala na obe strane. Iz takvog začaranog kruga izlaz se mora tražiti i naći u smanjivanju, ne samo broja lansera već obavezno i bojnih glava, naročito za projekte koji se smatraju sredstvima takozvanog prvog udara. Tehničko-tehnološke inovacije svih vrsta i na svim ofanzivnim i defanzivnim sistemima obe strane bi trebalo obavezati da saopštavaju jedna drugoj i svetskoj javnosti u ce-

lini, isključujući u ovoj materiji princip strategijskog iznenađenja, budući da on više ne može da služi kao način dolaska do pobede. S obzirom na prirodu tih ograničenja izgleda da je njihova realizacija nemoguća bez primene modaliteta međunarodne ili međusobne kontrole na licu mesta;

g) asimetrična geostrategijska pozicija dve svetske rivalske supersile ne dozvoljava da se na uravnotežen način izvrši operativni raspored srednjih strategijskih raketnih sistema, kao što su: *SS-20* i *Feršing-2* i deo krstarećih raketa. Razmeštanje raketa *SS-20* rezultiralo je neravnotežom na štetu Zapadne Evrope, a raspored *Peršinga-2* ugrozilo je centralne strategijske sisteme SSSR-a, pored toga što je dovelo i do značajnog političkog podvajanja u Zapadnoj Evropi. Racionalne političke i strategijske procene ne samo da dopuštaju već i zahtevaju da se od oba sistema na evropskom prostoru odustane u škopu, ili čak pre nego što dođe do ostalih poduhvata na planu smanjivanja sadašnjih hipertrofiranih nuklearnih arsenala. Odbrambene strategijske potrebe SSSR-a, kao inicijatora u razmeštaju novog tipa raketa, imale su manju odbrambenu ulogu od političkih namera da se „omekšava” Zapadna Evropa i da se iskaže proračunska superiornost u svojoj hemisferi.

Konačan zaključak može da glasi — Amerikanci će više dobiti dok se „strategijska odbrambena inicijativa” nalazi u fazi ideje nego u formi sistema, a Sovjeti će manje izgubiti ako dođe do radikalnijeg smanjenja i njihovih i američkih raketa svih vrsta. Sve druge opcije uvećavaju neizvesnot i opasnost, koliko za protagoniste toliko i za svet u celini.

SUMMARY

DEFENCE IN SPACE AND THE STRATEGIC BALANCE

A short review of characteristics of the policy of balance of forces of two superpowers, with the emphasis to their nuclear armament. Causes and motivations of the arms race are to be found not only in defence and technological factors but first of all in political aims of protagonists in the world arena and in their aspirations and efforts to acquire a dominant position.

The world scientific-technological revolution has undermined the very foundations of the hitherto existing political-strategic concepts that were based on the idea of the „assured mutual destruction” and on the fear from retaliation. Such a course of developments has brought the protagonists of the arms race in front of the fateful historical turning point which is reflected in the idea of basing the new military-strategic concept not only on offensive nuclear systems and the corresponding strategy of retaliation but also on the defensive space and land components. The escape from the crisis is, therefore, being attempted by the same means that created it, together with further strengthening of nuclear offensive armories, without introducing any changes in political aims and without giving up aspirations to global domination.

The new strategic concept of the „star wars” has shaken the already unstable global nuclear balance and threatened to change the global balance of forces of superpowers. Since this concept, however, cannot remain unilateral, we can expect a very risky period of establishment of a new global balance or of changes in global international relations.

Untenable are theses that the anti-ballistic missile defence will become total and unpenetrable one, and that it will result in elimination of attack as a form of strategic intercontinental operations, and in liquidation of means on which the attack now relies. Instead of this, it could be rather said that such a defence would mean a further reinforcement of attack capabilities.

The exit from the crisis of nuclear super-strategies is to be found in a radical restriction and reduction of nuclear armories, not only of the number of launching platforms but of the number of warheads as well, particularly where missiles that are considered the first strike weapons are concerned.

The article concludes with the assessment that the Americans will gain more while the „Strategic Defence Initiative” will still be in the phase of an idea than in a form of a system, while the Soviets will lose less if the number of all sorts of their and American missiles will be reduced. All the other options increase the uncertainty and danger both for the protagonists and for the entire world.

LA DEFENSE COSMIQUE ET L'EQUILIBRE STRATEGIQUE

Le présent article traite des caractéristiques de la politique de l'équilibre pratiquée par les deux superpuissances mondiales principalement au plan du nucléaire. Les raisons et les motifs de la course aux armements ne sont pas déterminés par les facteurs de défense et technologiques mais, avant tout, par les objectifs et les prétentions politiques de ces deux principaux acteurs désireux de s'assurer la suprématie dans le monde.

La révolution scientifique et technologique mondiale a mis radicalement en cause les conceptions politiques et stratégiques valables jusqu'à aujourd'hui fondées sur le principe de destruction nucléaire réciproque et sur la crainte des représailles. A l'heure actuelle, un tel déroulement des événements a amené les principaux protagonistes de la course aux armements à faire face à un tournant historique décisif qui se traduit par l'idée que la nouvelle conception de stratégie militaire repose non seulement sur des systèmes nucléaires offensifs et sur la stratégie de représailles adéquates mais aussi sur des composantes de défense cosmique et terrestre. On tente de chercher l'issue à la crise par ces mêmes moyens qui l'ont provoquée, en augmentant toujours plus les arsenaux offensifs du nucléaire, sans changer d'objectifs politiques ni renoncer à la prétention de dominer le monde.

Cette nouvelle idée stratégique, qui s'exprime par la métaphore de la „guerre des étoiles”, vient d'entrée de jeu perturber l'équilibre nucléaire déjà instable dans le monde et menacer la globalité des rapports des forces dans le monde. Vu que cette idée ne peut être unilatérale, une nouvelle période lourde de risques s'annonce, celle de la recherche d'un nouvel équilibre mondial ou de changement des relations internationales prises dans leur ensemble.

L'on ne peut pas soutenir la thèse selon laquelle la défense antibalistique évoluerait vers une défense totale impénétrable et qu'elle donnerait lieu à la suppression de l'attaque en tant que forme d'actions stratégiques intercontinentales et à la liquidation des moyens de cette dernière. On dirait plutôt que par une telle défense l'attaque ne serait que renforcée.

L'issue à la crise des superstratégies nucléaires se voit dans une limitation radicale et dans une réduction des arsenaux nucléaires non seulement de lanceurs mais aussi, et obligatoirement, d'ogives, notamment de projectiles qualifiés de moyens de première frappe.

A fin du présent article, l'auteur conclut que les Américains auront de l'avantage pendant que l'„initiative stratégique de défense” sera dans sa phase conceptuelle plutôt que sous forme d'un système développé, alors que les Soviétiques perdront moins en cas d'une réduction radicale de leurs missiles et de ceux de USA de toutes catégories. Toute autre option ne peut qu'accroître l'incertitude et le danger tant pour les principaux protagonistes cités que pour le monde dans sa globalité.

КОСМИЧЕСКАЯ ОБОРОНА И СТРАТЕГИЧЕСКОЕ РАВНОВЕСИЕ

В статье рассматриваются характеристики политики равновесия, которую ведут две великие державы, причем преимущественно в плане ядерного вооружения. Причины и мотивы гонки вооружений не исходят только из оборонительных и технологических соображений, но в первую очередь из политических целей и претензий главных факторов на мировое превосходство.

Мировая научно-технологическая революция подорвала основы нынешних политическо-стратегических концепций, основывающихся на принципе обеспеченного взаимного ядерного уничтожения и боязни возмездия. Такое направление современных событий заставило участников гонки вооружений сделать роковой исторический поворот, ибо новая военно-стратегическая концепция покоится не только на наступательных ядерных системах и соответствующей стратегии возмездия, но и на оборонительных космическо-наземных компонентах. Наблюдается, значит, попытка найти выход из кризиса при помощи таких же средств, которые его и вызвали, при дальнейшем наращивании ядерных наступательных арсеналов, без изменения политических целей и без намерения отказаться от претензий на мировое господство.

Новая стратегическая идея, содержащаяся в метафоре "звездная война", одним своим появлением расшатала и так неустойчивое мировое ядерное равновесие и поставила под угрозу глобальное соотношение мировых сил. Учитывая, что эта идея не может остаться односторонней, предстоит весьма рискованный период восстановления нового мирового равновесия или изменения общего курса международных отношений.

Несостоятельны тезисы, в согласии с которыми противобаллистическая оборона перерастет в тотальную и непроницаемую, и что это приведет к отмене нападения, как вида стратегических межконтинентальных действий, а также и средств, на которых оно основывается. Можно даже сказать, что такая оборона еще больше усилит нападение.

Выход из кризиса ядерных сверхстратегий находится в радикальном ограничении и сокращении ядерных арсеналов, причем не только пусковых установок, но непременно и боеголовок, в частности тех, используемых на ракетных снарядах, которые считаются средствами первого удара.

В конце статьи делается вывод, что США больше выиграют пока „стратегическая оборонительная инициатива” находится в фазе идеи, чем в форме системы, а СССР меньше проиграет, если произойдет более радикальное сокращения их и американских ракет всех видов. Все другие варианты усиливают неизвестность и опасность в одинаковой мере для непосредственных участников и для всего мира.